УДК 658.1:075.8
DOI: https://doi.org/10.32782/business-navigator.78-10

Каламан О.Б.
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса
Мінєєв А.С.
аспірант
Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса

Kalaman Olga
Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Management
International Humanitarian University, Odesa
Minieiev Andrii
Postgraduate Student
International Humanitarian University, Odesa

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

MODERN PARADIGM OF FORMING AN INNOVATIVE STRATEGY FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT

Стаття присвячена дослідженню процесу формування сучасної парадигми формування інноваційної стратегії розвитку підприємства. В статті показана роль та місце інновацій в інноваційній діяльності сучасних підприємств, описано завдання існування сучасного успішного підприємства. Зображено значення технологічного прогресу підприємств та доведена вагомість технологічного фактору. Наведено поняття інноваційного підприємства та особливості його функціонування. Зображено ключові фактори конкурентоспроможності підприємств, що сьогодні нерозривно пов'язані зі технологічними інноваціями. Описаний інноваційний розвиток підприємства як невід'ємний процес сталого розвитку сучасного підприємства. Запропоновано розподілити систему інноваційної поведінки інноваційних підприємств на три підсистеми (організаційних, технологічних інновацій та ефективності підприємства).

Ключові слова: інноваційна стратегія, стратегія розвитку, сталий розвиток, інноваційне підприємство, інноваційна економіка, інноваційна діяльність, система інновацій, інноваційний розвиток.

A high level of quality, efficiency, innovation and flexibility is the basic conceptual feature of innovative enterprises, while in order to build an innovative country, the successful functioning of a large number of innovative enterprises in it is necessary. The article is devoted to the study of the process of forming a modern paradigm for the formation of an innovative strategy for the development of an enterprise. The methods used in writing the work are complex and relate to analysis and synthesis. The article shows the role and place of innovations in the innovative activity of modern enterprises, describes the tasks of the existence of a modern successful enterprise. The significance of technological progress of enterprises is depicted and the importance of the technological factor is proven. The concept of an innovative enterprise and the features of its functioning are presented. The key factors of the competitiveness of enterprises are depicted, which today are inextricably linked with technological innovations. The innovative development of an enterprise is described as an integral process of the sustainable development of a modern enterprise. It is proposed to divide the system of innovative behavior of innovative enterprises into three subsystems (organizational, technological innovations and enterprise efficiency). It is stated that the innovative development of an enterprise should be a diversified ecosystem, an organization that is too homogeneous and cannot adapt to the rapidly changing environment. It is proved that the theory and practice of sustainable development of modern enterprises have proven that innovation is a powerful engine for the continuous progress of human society. It is illustrated that technological improvement requires a high degree of autonomy, high intensity and continuous investment in research and development, as well as the support of high-tech talents. It is concluded that innovative enterprises should work between various innovations as a whole, realize dynamic adaptability in the process of enterprise development, enhance their competitiveness and promote their sustainable development.

Keywords: innovation strategy, development strategy, sustainable development, innovative enterprise, innovative economy, innovative activity, innovation system, innovative development.

Постановка проблеми. Високий рівень якості, ефективності, інноваційності і гнучкості є основною концептуальною ознакою інноваційних підприємств. Велика кількість інноваційних підприємств високого рівня є важливою опорою та вирішальною силою для побудови інноваційної країни. Таким чином, з метою побудови інноваційної країни необхідним є успішне функціонування великої кількості інноваційних підприємств в ній. Це важлива запорука довгострокового стабільного та швидкого економічного розвитку, коригування економічної структури, трансформації режиму економічного зростання та покращення міжнародної конкурентоспроможності країни та її захисту від можливих ризиків. Реалізація зазначеної мети щодо побудови інноваційної країни залежить від розвитку інноваційних міст і підприємств, що і формує головну стратегію майбутнього. Лише інноваційні підприємства в достатній кількості та якості можуть стати основою інноваційної країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями щодо з'ясування сутності та значущості інноваційної стратегії розвитку підприємств займалося багато дослідників сучасності, зокрема, Дубницький В.І., М'ячин В.Г., Бондаренко С.А., Дейнека О.Г., Камчатна Ю.С., Гречан П.Ю., Попело О., Парфентьєва О.Г., Олифіренко І., Юринець З.В. [9], Забарна Е.М., Козакова О.М., Чередниченко В.А., Могилевська О.Ю., Слободяник А.М., Шебаніна О.В., Кормишкін Ю.А. та багато інших. Проте, все ще залишається недостатньо дослідженим процес побудови, систематизації, логічного обґрунтування сучасної парадигми формування інноваційної стратегії розвитку підприємств, що і обумовило актуальність проведеного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження процесу побудови, систематизації, логічного обґрунтування сучасної парадигми формування інноваційної стратегії розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновації в життєдіяльності інноваційних підприємств мають охоплювати багато взаємозалежних та взаємопідтримуючих аспектів, які є складною системою технологічних, управлінських та інституційних інновацій. Варто відзначити, що технологія, організаційна структура, спосіб управління та інші фактори, впливають на формування та підвищення конкурентоспроможності продукції (послуг) підприємства. Крім того, ці фактори корелюються із посиленням позицій підприємства на ринку. Важливим завданням існування сучасного успішного підприємства має стати не тільки врахування зростання операційних прибутків та розширення частки ринку, але й зосереджуватися на стійкому та довгостроковому зростанні прибутку, враховувати сталий розвиток щодо природи, ресурсів, екологічного середовища, суспільства, технологій та робочої сили [1].

На цьому етапі доцільним має стати введення нової комбінації виробничих факторів і умов у виробничу систему, щоб реалізувати відповідне поєднання виробничих факторів або умов їхнього відновлення. Лише шляхом постійного просування технологічного прогресу підприємств, основою функціонування яких є інноваційні технології, підприємства можуть постійно підвищувати свою конкурентоспроможність на відповідному ринку та перемагати в жорсткій конкурентній боротьбі. Потрібно зауважити, що конкурентоспроможність підприємств нерозривно пов'язана з технологічними інноваціями, які є основною частиною сприяння розвитку інноваційних підприємств. Логічно зауважити, що інноваційне підприємство – це новий тип підприємства, що виникає з розвитком нової економіки, тому воно має деякі характеристики, відмінні від звичайних підприємств, зокрема: комплексні інновації; капіталізація знань; автономність і безперервність виробного процесу; надлишок вигід і ризик капіталовкладень [2].

В умовах сьогодення, для успішно функціонуючих підприємств цей вид інновацій в основному проявляється у всеосяжних інноваціях у галузі науки і техніки, системних, управлінських і глобальних інноваціях. Інноваційна діяльність є центром, який домінує над іншою діяльністю кожного сучасного підприємства, тоді як інші види діяльності відіграють допоміжну роль навколо інноваційної діяльності. З одного боку, сталий розвиток інноваційних підприємств обмежується розвитком економіки та суспільства, а з іншого боку, це також сприятиме подібному розвитку. Люди дедалі більше усвідомлюють, що вдосконалення – це багатогранний, багатовимірний і багаторівневий процес відмови від старого та просування нового, включаючи як технологічне, так і інституційне вдосконалення. Тому з метою успішного функціонування сучасного підприємства необхідно системно та невпинно стимулювати пропозицію стратегічної реформи, розширювати ефективний попит, прискорювати науково-технічну й інституційну модернізацію, а також сприяти економічному та соціальному розвитку у більш якісному, ефективнішому, справедливішому та стійкішому напрямі, щоб створити міцну основу для успішного функціонування підприємств в умовах висококонкурентного середовища [3].

Варто відзначити, що стратегія інноваційного розвитку є основною стратегією розвитку, яка визначає виживання та розвиток інноваційних підприємств. Так, стратегія розвитку підприємства – це довгострокова і чітка розробка та план розвитку підприємства з метою досягнення стратегічних цілей і забезпечення довгострокового виживання та сталого розвитку такого підприємства. Зіткнувшись із викликами економічної глобалізації, для того, щоб неефективні підприємства мали основну конкурентоспроможність, підтримували та розвивали свої конкурентні переваги та реалізовували концепцію сталого розвитку, необхідно максимально впроваджувати стратегію сталого розвитку [4]. У загальному розумінні, технологічне вдосконалення підприємств не може їх змусити отримувати стабільне зростання економічних вигід, а також не може гарантувати уникнення негативних наслідків і допомогти стати на шлях сталого розвитку. Лише постійне вдосконалення інноваційної стратегії підприємств є можливим джерелом стійкого зростання економічних вигід, мінімізацією прорахунків підприємств і напрямом їхнього фундаментального розвитку.

Побудова сучасної економічної системи є невід'ємною вимогою адаптації до нової норми економічного розвитку країни та досягнення нею нового рівня економічного агрегату. Для вітчизняних підприємств необхідним є слідування за постійним і довго-

строковим зростанням прибутку, а також узгодження розвитку з ресурсами, екологічним середовищем, суспільством, технологіями та робочою силою. Побудова сучасної економічної системи є нагальною вимогою стратегічної мети розвитку країни. Нерухомість є першою рушійною силою розвитку, і це стратегічна опора для побудови сучасної економічної системи [5; 6].

Інноваційний розвиток підприємства має бути диверсифікованою екосистемою, організацією, яка є надто однорідною та не може адаптуватися до середовища, що швидко змінюється. Різноманітність сфер діяльності організацій створює умови для розвитку, тобто поєднує переваги технології, модернізації, ресурсів і людських здібностей, можливим створює доступність реалізації незалежного просування та довгострокової конкурентної переваги. Основна інноваційна стратегія розвитку, яка є основою для впровадження та розвитку підприємства, визначає його виживання та напрям сталого розвитку.

Хоча трансформація економічної системи змушує сучасні підприємства стикатися з багатьма труднощами та викликами, вона також приносить багато простору для їхнього розвитку та можливостей. Прискорення трансформації сучасних підприємств для адаптації до нової економічної ситуації призведе до нового кола розвитку цих підприємств, про що найкраще свідчить швидке зростання кількості нових зареєстрованих підприємств. Завдяки науковому та технологічному розвитку з метою підтримки та управління оптимізацією та модернізацією галузей, зосереджуючись на вдосконаленні системи прав власності та орієнтованому на ринок розподілі елементів, а також на основі посилення захисту та застосування прав інтелектуальної власності, цей розвиток є орієнтованим на покращення технологічного змісту, розширення промислового ланцюжка вартості, збільшення доданої вартість і підвищення конкурентоспроможності.

Оскільки непересічна система підприємства є дуже складною нормальною лінійною системою, багато факторів не можуть бути кількісно упорядковані [7]. Тому, якщо всі зовнішні елементи системи враховуються при створенні динамічної моделі, важко гарантувати ефективність моделі. Таким чином, щоб спростити аналіз, потрібно розділити систему інноваційної поведінки інноваційних підприємств на три підсистеми:

– підсистему організаційних інновацій,
– підсистему технологічних інновацій,
– підсистему ефективності підприємства [8].

У висококонкурентному середовищі ринкової економіки підприємства залучатимуться до технологічних інновацій під стимулом ринкового механізму. Незамінну роль відіграватимуть самі підприємства, поєднуючи виробничі фактори і умови виробництва та впроваджуючи їх у систему виробництва. Створення системи та механізму незалежної інноваційної діяльності та інноваційного розвитку підприємств сприяє нівелюванню та ліквідації різноманітних перешкод, які заважають інноваційному розвитку підприємств з боку систем та механізмів [9]. Науково-технічна революція завжди може кардинально змінити модель світового розвитку та будь-який значний науково-технічний прогрес, особливо поява та застосування основних руйнівних технологій. Щоб перейти до загальної продуктивності факторів виробництва, керуючись ефективністю, наприклад, технологічним прогресом. Отже, сприйняття інновацій як першочергової рушійної сили є основою досягнення вищої якості та ефективності економічного розвитку.

Вмотивовані підприємства є наукомісткими та технологічно інтенсивними, і їхнє життя та розвиток залежать від проявлених талантів людських ресурсів із гнучкою свідомістю, мисленням та здібностями. Створення та вдосконалення системи навчання для працівників сучасних підприємств, розвиток адаптивних талантів високого рівня, що зможуть обирати оптимальні форми навчання, дозволить успішно впровадити інноваційну стратегію для сучасних підприємств [10]. Крім того, потрібно зосередитися на ресурсах, щоб збільшити інвестиції в науково-дослідні розробки, залучити висококваліфіковані таланти в напрямі технічних питань та постійно покращувати здатність інноваційних підприємств до сталого розвитку. Тому країна має надавати пріоритет розвитку талантів, надавати важливе значення їхньому навчанню та виявленню у великих національних наукових і технологічних дослідженнях, а також сприймати знання та вдосконалення науково-технологічної сфери як чітку соціальну орієнтацію, щоб навчити і залучити велику кількість провідних стратегічно важливих науково-технічних талантів міжнародного рівня. Інституційна зміна в цьому контексті має довгостроковий і фундаментальний вплив на стійке економічне зростання та покращення якості роботи підприємств. Стан технологічного розвитку залежить від економічних умов, а поштовхом до активації нової енергії економічного зростання знаходиться в інституційних інноваціях.

Технологічне вдосконалення є єдиним способом для сучасних підприємств зростати та розвиватися, що проявляється в реалізації стратегії безперервних технологічних інновацій і підвищенні конкурентоспроможності підприємств [11]. Технологічне вдосконалення вимагає високого ступеня автономії, високої інтенсивності та постійних інвестицій у дослідження та розробки, а також підтримки високотехнологічних талантів. Учасники ринку потребують ретельної організації та ефективної реалізації підприємствами здатності реалізовувати стратегії безперервного розвитку, ефективно інтегрувати невідновлювальні ресурси, адаптуватися до змін конкурентного середовища та інноваційних стратегій розвитку, а також формувати динамічну стратегічну конкурентоспроможність. Після аналізу позиціонування це забезпечує підприємства основою для зміни стратегії бренду або розробки абсолютно нової стратегії. Створення тактики бренду інноваційно активними підприємствами, порівняння факторів, що впливають на вартість бренду, аналіз ступеню впливу кожного фактору та зосередження на розробці тактичних стратегій для факторів із великим ступенем впливу допоможе забезпечити підприємству сталий розвиток [12; 13]. Формування моделі управління, при якій будуть домінувати науково-технічні департаменти та буде залучено багато суб'єктів, таких як промислові і економічні департаменти та місцеві органи самоврядування, постійне стимулювання інноваційної життєздатності підприємств, закладів вищої освіти, науково-дослідницьких і фінансових установ, а також сприяння розбудові національних інноваційних

систем має допомогти побудувати інноваційну стратегію розвитку країни.

Системні інновації підприємства є передумовою та фундаментальною гарантією інноваційного розвитку сучасних підприємств, що забезпечує реалізацію стратегії поглиблення інноваційної системи та прискорення процесу створення та вдосконалення сучасної системи підприємства [14]. Підприємства повинні створити незалежну систему захисту інтелектуальної власності на основі інновацій, знати як захистити права інтелектуальної власності на самостійно розроблені продукти, посилити навчання співробітників знанням інтелектуальних прав і створити відповідне правове середовище на підприємствах. Основою реалізації стратегії інтелектуальної власності на нових підприємствах є створення незалежної системи захисту прав інтелектуальної власності та її посилення.

Теорія і практика стійкого розвитку сучасних підприємств довели, що інновації є потужним двигуном постійного прогресу людського суспільства. Щоб зменшити навантаження на підприємства, доцільно реформувати податкову систему, підвищувати гнучкість оподаткування в часі та витратах, а також полегшити фінансовий дефіцит підприємств. Створення системи та механізму самостійного та інноваційного розвитку підприємств сприяє нівелюванню та усуненню різноманітних перешкод, що заважають інноваційному розвитку підприємств. Водночас рушійна діяльність будь-якого підприємства є системою зі специфічними функціями, що складається з кількох взаємозалежних частин, тому проектовані показники мають відображати системність інноваційної спроможності сучасних підприємств.

Організаційна культура підприємства належить до ідеологічної частини, яка є цінностями підприємства, невидимими ресурсами, а також, так званою, «душею» підприємства, джерелом його згуртованості та життєдіяльності, що проявляється у реалізації стратегії інноваційної організаційної культури підприємства та створенні інноваційної платформи культури підприємства. Підприємство з потужним рівнем конкурентоспроможності, безперечно, є підприємством із відмінною корпоративною культурою, яка визначає ефективність сучасної економічної системи, а також те, чи може вона збільшити ефективну пропозицію та покращити її якість. Таким чином, інноваційність стоїть на першому місці в новій концепції сталого розвитку. Активне досліджування різноманітних інноваційних моделей співробітництва між різними галуззями, закладами вищої освіти та науковими установами сприяє створенню та вдосконаленню системи технологічних інновацій на підприємствах як основною інноваційної діяльності. Крім того, воно створює механізм і модель поєднання промисловості та закладів вищої освіти щодо дослідницького співробітництва та взаємодії щодо розподілу вигід і ризиків. Нетривіальний спосіб реалізації сталого розвитку допоможе, зокрема, організаційній культурі підприємства та його сталому розвитку ефективніше кооперуватися, сформувати енергійний дух підприємства, який є більш динамічним і може краще концентрувати творчі здібності працівників, а також ефективніше стимулювати їхній інноваційний дух.

Висновки. Таким чином, швидкість побудови сучасної економічної системи прискорюється, а зміни внутрішніх і міжнародних ринків не лише спричиняють тиск і виклики для підприємств країни, але й створюють для них багато можливостей. Якщо підприємство має на меті зайняти відповідне місце на ринку в умовах конкурентної боротьби, воно має постійно рухатися, зважаючи на рівень інновацій і перемагати у висококонкурентному середовищі шляхом залучення інновацій. Це вимагає очевидного вдосконалення спроможності та ефективності системи інноваційного забезпечення. Інноваційні підприємства, як основне джерело інновацій, повинні працювати між різними інноваціями в цілому, реалізовувати динамічну адаптивність у процесі розвитку підприємства, підвищувати свою конкурентоспроможність та сприяти їхньому сталому розвитку. Мета статті, що полягала у дослідженні процесу побудови, систематизації, логічного обґрунтування сучасної парадигми формування інноваційної стратегії розвитку підприємств, була досягнута. Напрямом подальшого дослідження може бути аналіз та розробка рекомендацій щодо імплементації інноваційної стратегії на підприємства України із врахуванням поточного воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Пилипенко С. Стратегічне управління підприємством на засадах концепції сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2020. № 21. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/33/32 (дата звернення: 03.01.2025).
2. Краус Н.М. Інноваційна економіка в глобалізованому світі: інституціональний базис формування та траєкторія розвитку: монографія. Київ : Аграр Медіа Груп, 2019. 492 с.
3. Мартиненко МО. Стратегічний розвиток підприємств інформаційно-комунікаційних технологій: дис. … д-ра філософії: 073 «менеджмент». Київ, 2023. 211 с.
4. Василига С.М. Поняття стратегії розвитку підприємства. *Економіка та держава.* 2020. № 1. С. 121–125.
5. Канова О. Підходи до трактування поняття «економічна система» та її дослідження. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2369/2290 (дата звернення: 03.01.2025).
6. Сталий розвиток України в контексті формування нового світового економічного і фінансового порядку: монографія / за наук. ред. проф. А.І. Крисоватого та проф. Є.В. Савельєва. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2019. 484 с.
7. Тесленок І.М., Перетокіна-Пічхая Н.В. Оцінка впливу факторів бізнес-середовища на підприємство сфери послуг з індивідуального пошиття одягу. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7426. (дата звернення: 03.01.2025)
8. Бондар Т.В., Тимощенко В.Ю., Вакуленко І.А. Формування ефективного механізму інноваційного менеджменту на підприємствах енергетики. *Вісник СумДУ*. 2022. № 4. С. 43–51.
9. Юринець З.В. Інноваційні стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності економіки України: дис. … д-ра екон. наук: 08.00.03. Львів, 2016. 455 с.
10. Кучер М., Жидик А., Товт Ю., Стрілець С. Інноваційна діяльність малих та середніх підприємств: сучасні реалії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2024. Т. 332. № 4. С. 285–288.

11. Ковчуга Л.І. Інноваційний розвиток як чинник підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості України: дис. … д-ра філософії: 051 «економіка». Київ, 2021. 253 с.

12. Каламан О.Б., Ковтун О.О. Концептуальні підходи до реінжинірингу та удосконалення бізнес процесів підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 3 (12). С. 91–96. URL: http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/400/381 (дата звернення: 03.01.2025).

13. Каламан О.Б., Браїловський Б.Ю. Роль штучного інтелекту при стратегічному плануванні діяльності закладів охорони здоров'я. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 83. С. 24–27.

References:

1. Pylypenko S. (2020) Stratehichne upravlinnia pidpryiemstvom na zasadakh kontseptsii staloho rozvytku [Strategic management of an enterprise based on the concept of sustainable development]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 21. Available at: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/33/32 (accessed January 3, 2025).

2. Kraus N. M. (2019) *Innovatsiina ekonomika v hlobalizovanomu sviti: instytutsionalnyi bazys formuvannia ta traiektoriia rozvytku: monohrafiia* [Innovative economy in a globalized world: institutional basis of formation and trajectory of development: monograph.]. Kyiv: Ahrar Media Hrup, 492 p. (in Ukrainian)

3. Martynenko M. O. (2023) *Stratehichnyi rozvytok pidpryiemstv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii* [Strategic development of information and communication technology enterprises]: dys. … d-ra filosofii: 073 "menedzhment". Kyiv, 211 p. (in Ukrainian)

4. Vasylyha S. M. (2020) Poniattia stratehii rozvytku pidpryiemstva [The concept of enterprise development strategy]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and* state, no. 1, pp. 121–125.

5. Kanova O. (2023) Pidkhody do traktuvannia poniattia "ekonomichna systema" ta yii doslidzhennia [Approaches to the interpretation of the concept of "economic system" and its research]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 50. Available at: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2369/2290 (accessed January 3, 2025).

6. Krysovaty A. I., Savelyeva E. V. (ed.) (2019) *Stalyi rozvytok Ukrainy v konteksti formuvannia novoho svitovoho ekonomichnoho i finansovoho poriadku: monohrafiia* [Sustainable development of Ukraine in the context of the formation of a new world economic and financial order: monograph]. Ternopil : Osadtsa Yu.V., 484 p. (in Ukrainian)

7. Teslenok I. M., Peretokina-Pichkhaia N. V. (2019) Otsinka vplyvu faktoriv biznes-seredovyshcha na pidpryiemstvo sfery posluh z indyvidualnoho poshyttia odiahu [Assessment of the impact of business environment factors on a tailor-made clothing service enterprise]. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy*, no. 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7426 (accessed January 3, 2025).

8. Bondar T. V., Tymoshchenko V. Yu., Vakulenko I. A. (2022) Formuvannia efektyvnoho mekhanizmu innovatsiinoho menedzhmentu na pidpryiemstvakh enerhetyky [Formation of an effective mechanism of innovation management at energy enterprises]. *Visnyk SumDU – SumDU Bulletin*, no. 4, pp. 43–51.

9. Yurynets Z. V. (2016) *Innovatsiini stratehii v systemi pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy* [Innovative strategies in the system of increasing the competitiveness of the Ukrainian economy] : dys. … d-ra ekon. nauk : 08.00.03. Lviv, 455 p. (in Ukrainian)

10. Kucher M., Zhydyk A., Tovt Yu., Strilets S. (2024) Innovatsiina diialnist malykh ta serednikh pidpryiemstv: suchasni realii [Innovative activity of small and medium-sized enterprises: modern realities]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, vol. 332, no. 4, pp. 285–288.

11. Kovchuha L. I. (2021) *Innovatsiinyi rozvytok yak chynnyk pidvyshchennia konkurentospromozhnosti haluzei promyslovosti Ukrainy* [Innovative development as a factor in increasing the competitiveness of Ukrainian industries]: dys. … d-ra filosofii: 051 "ekonomika". Kyiv, 253 p. (in Ukrainian)

12. Kalaman O. B., Kovtun O. O. (2024) Kontseptualni pidkhody do reinzhynirynhu ta udoskonalennia biznes protsesiv pidpryiemstva [Conceptual approaches to reengineering and improving business processes of an enterprise]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital economy and economic security*, no. 3 (12), pp. 91–96.

13. Kalaman O. B., Brailovskyi B. Yu. (2023) Rol shtuchnoho intelektu pry stratehichnomu planuvanni diialnosti zakladiv okhorony zdorovia [The role of artificial intelligence in strategic planning of healthcare institutions]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, no. 83, pp. 24–27.